

The Scientific Journal in Jurisprudence and Bases of Islamic Law The 16 rd. Year/NO: 3 autumn 2023

Adaptation legal Jurisprudence the Criteria of the Organization of Crimes by investigating Crimes in Rule of War

Teymoor Taherloo¹ Tayyebe Arefnia² Fariba Pahlevani³

Received date: 2023/0713
Acceptance date: 2023/10/19

Abstract

there is no explicit and specific definition for organized crime and it is defined considering its features and with the existence of different definitions, the collectiveness features of this crime has been agreed upon by all scholars of this research field; according to Islamic jurisprudence, crimes with collectiveness features are considered organized, such as war crimes and crimes in the rule of war and the collectiveness of this crime exacerbates the punishments. In Iran legal system, crimes are considered organized whether they are inherently collective; like criminal offense; or individual crimes be committed in group or band and similar to a collective group whose criminals are punished in a same way. As well as the criminalization of such crimes in the statutory law and Islamic jurisprudence, this study aims at investigating the criteria of organized crimes in Islamic jurisprudence and statutory law and their adaptation and adherence from each other. descriptive-analytical research method was used in this study and information was collected using documentary method. according to the Results and Findings crimes like group theft, vanguard, the refusal of scholars from paying ransom, acts of praying, poets satirizing the holy prophet and Muslims to stimulate pagans fight against Muslims are considered among crimes in the rule of war and like organized crimes in statutory law are accompanied with the description of collectiveness and the participation of members in these crimes exacerbates the punishments.

Keywords: organized crime, Islamic jurisprudence, Iran legal system, punishment exacerbation, crimes in the rule of war

¹ . Ph.D. Student, Department of jurisprudence and Principals of Islamic Law, Yadegar-e- Imam Khomeini (RAH) Shahre Rey Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran .Teymoortaherloo33@gmail.com

² . Assistant Professor, Department of jurisprudence and Principals of Islamic Law, Yadegar-e- Imam Khomeini (RAH) Shahre Rey Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (corresponding author). t.arefnid@iausr.ac

³ . Assistant Professor, Department of jurisprudence and Principals of Islamic Law, Yadegar-e- Imam Khomeini (RAH) Shahre Rey Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. faribapahlevani200@gmail.com

تطبیق فقهی - حقوقی معیارهای سازمان یافتگی جرائم با بررسی جرائم در حکم محاربه

تیمور طاهرلو^۱ طیبه عارف نیا^۲ فریبا پهلوانی^۳

چکیده

جرم سازمان یافته تعریف صریح و مشخصی ندارد و با توجه به ویژگیهای آن تعریف می شود و با وجود تشتت تعاریف، ویژگی گروهی بودن این جرم مورد اجماع تمام اندیشمندان این حوزه ی تحقیقاتی می باشد؛ در فقه اسلامی جرائمی که واجد وصف گروهی می باشند، سازمان یافته محسوب می شوند. از جمله این جرائم، جرم محاربه و جرائم در حکم محاربه می باشد و گروهی بودن این جرم، باعث تشدید مجازات می شود. در نظام حقوقی ایران امکان سازمان یافتگی جرائم در صورتی فراهم هست که یا ذاتاً گروهی باشند مانند جرم بغی؛ یا جرم فردی به صورت گروهی یا بانندی و تشکیلاتی و یا عبارات مشابه گروهی بودن، ارتکاب یافته شود که در این صورت به میزان یک درجه مجازات مرتکبین آن تشدید می یابد. هدف از این تحقیق ضمن جرم انگاری جامع این جرائم در حقوق موضوعه و فقه اسلامی، بررسی معیارهای سازمان یافتگی جرم در فقه اسلامی و حقوق موضوعه و میزان تطبیق و تبعیت آنها از همدیگر می باشد. روش تحقیق این پژوهش بصورت توصیفی- تحلیلی و ابزار گردآوری اطلاعات به صورت اسنادی می باشد. با توجه به نتایج و یافته ها در فقه اسلامی جرائمی نظیر سرقت گروهی، طلیع و رده، خودداری اهل کتاب از پرداخت جزیه، اعمال ارتكابی دُعَّار، شاعران هجو کننده رسول خدا (ص) و مسلمین به منظور تحریک جنگ کفار علیه مسلمانان؛ جزء جرائم در حکم محاربه محسوب شده و همانند معیارهای سازمان یافتگی در حقوق موضوعه با وصف گروهی بودن همراهند و مشارکت اعضاء در این جرائم سبب تشدید مجازات میشود.

کلید واژگان: جرم سازمان یافته، فقه اسلامی، نظام حقوقی ایران، تشدید مجازات، جرائم در حکم محاربه.

Teymoortaherloo33@gmail.com

۱. دانشجوی دکتری گروه فقه و حقوق اسلامی، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهر ری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

t.arefnid@iausr.ac

۲. استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهر ری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

faribapahlevani200@gmail.com

۳. استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهر ری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

مقدمه

جرم سازمان یافته اگر بپذیریم به عنوان یک فرآیند اجتناب ناپذیر و طبیعی دنیای کنونی باشد یا یک طرح و پروژه ی هدایت شده از سوی کشورهای غربی ، یکی از پدیده های جهانی شدن می باشد. اصطلاح جرم سازمان یافته برای نخستین بار توسط «ادوین ساترلند» در سال ۱۹۲۴ میلادی در کتاب مشهور «اصول جرم شناسی» مطرح شده است. این جرم به سبب ویژگی هایش امنیت اقتصادی، اجتماعی و حتی سیاسی جامعه را با تهدید مواجه می سازد؛ منابع مالی این جرائم بیشتر از طریق تشکیلات فحشاء، قاچاق مواد مخدر، قاچاق اسلحه، قمارخانه ها و ... تامین می شود و غالباً تحت لوای تهدید، ترور، فساد، رعب و وحشت، نفوذ، رشوه و پولشویی و ... به مقاصد شوم خود دست پیدا می کنند. با وجود تعاریف متعدد از جرم سازمان یافته، تاکنون هیچ سند ملی و بین المللی تعریف صریحی از جرائم سازمان یافته ارائه نداده است و تعاریف با توجه به ویژگی های این نوع جرائم ، ارائه می شود، در واقع ویژگیهای اصلی نظیر گروهی بودن و تشدید مجازات یا ویژگیهای فرعی نظیر تقسیم کار و... را ملاک تعریف جرائم سازمان یافته قرار گرفته میشود. در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران می توان گفت جرائمی که به صورت گروهی مرتکب می شود سازمان یافته محسوب می شود ولی طبق تحقیقات گذشته تاکنون تحقیق جامعی در مورد واژه و جرم انگاری جرائم سازمان یافته در تمام اسناد رسمی نظام حقوقی ایران صورت نگرفته است و طبق یافته های این تحقیق در نظام حقوقی ایران در بیش از ۱۰۰ سند رسمی، صراحتاً از این جرم یاد شده و تدابیری را برای مقابله با این جرائم اتخاذ شده است، همچنین موارد تطبیقی این جرایم در فقه اسلامی: جرائم بغی و محاربه و فساد فی الارض و جاسوسی و ارتداد گروهی ، اشاعه فحشاء، اعانت بر اثم ، تبانی در شهادت دروغ ، اکریاء یا دلالهای فاسد، جریان و حوادثی مانند توطئه افک (تهمت ناروا به یکی از همسران پیامبر اکرم (ص) توسط گروهی از منافقان و شایعه پراکنان) ، جنگ های رده در زمان خلیفه اول ، غارات معاویه یا اعمال ارتكابی سپاهیان معاویه علیه امام علی علیه السلام و یارانش، فتنه انگیزی یا جدایی افکنی منافقان علیه مسلمانان و ... می باشد.

هدف از این تحقیق رسیدن به سوالات زیرمی باشد که شالوده ی تحقیق حاضر را تشکیل می دهد و پرداختن به آن از خلاءهای تحقیقات گذشته کاسته و جزء نوآوریهای تحقیق محسوب میشود : معیارهای فقهی جرائم سازمان یافته کدامند؟ سازمان یافتگی جرائم در فقه اسلامی چه تاثیری در ماهیت و میزان مجازات دارد؟ مطابقت معیارهای سازمان یافتگی جرائم در فقه اسلامی و حقوق موضوعه چگونه است ؟ محقق تلاش نموده است ضمن جرم انگاری جامع جرائم سازمان یافته در نظامی حقوق ایران و تحلیل آماری آن؛ مصادیق آن در فقه اسلامی را نیز نام برده و به تفصیل بیشتر جرائم محاربه و جرائم در حکم محاربه که تاکنون بدان پرداخته نشده ، بررسی شود و همچنین پس از تحلیل نظریه های مختلف از ملاک های سازمان یافتگی جرائم در نظام حقوقی ایران و فقه اسلامی ، و انتخاب و ترجیح نظریه برتر ؛ مشخص گردید : معیارها و ملاک های سازمان یافتگی جرائم که مطابقت آن را در فقه و حقوق موضوعه فراهم می آورد اینکه در جرم انگاری این جرائم ، وصف گروهی بودن ملاک قرار داده میشود و در تعیین مجازات ، نسبت به جرائم دیگر از شدت مجازات برخوردار می باشند.

ماهیت و مفهوم جرائم سازمان یافته

از حیث پیشینه ادبی اصطلاح جرم سازمان یافته ریشه در نوشتگان جرم شناسی و جامعه شناسی جنایی داشته و به تدریج وارد حقوق کیفری داخلی شده و سرانجام در سال ۲۰۰۰ با تدوین کنوانسیون پالمو به تأیید و تأکید جامعه بین المللی رسیده است؛ در واقع از ویژگی های مطالعاتی و تحقیقاتی جرم سازمان یافته این است که ابتدا این جرم در علم جرم شناسی و جامعه شناسی جنایی همانند بسیاری از ناهنجاریهای اجتماعی مطرح شد و مورد مطالعه قرار گرفت و پس از تبیین ماهیت و خطرناکی این جرم در جرم شناسی، حقوق کیفری با دیدگاهی نو جهت شناسایی و جرم انگاری مظاهر آن اقدام نمود. از طرف دیگر، برخلاف اکثر جرایم کیفری که از

حقوق داخلی به حقوق بین المللی راه می یابند؛ روند تکاملی این جرم معکوس بوده است به این معنا که ابتدا در حقوق بین الملل مورد توجه قرار گرفت و قراردادهای و معاهدات و مصوبات پیرامون مبارزه با آن، میان دولت ها منعقد گردید و پس از آن به تدریج به حقوق داخلی راه یافت و در حال پیدا کردن جایگاه خود در حقوق داخلی کشورها است.

جدید بودن این عنوان در ترمینولوژی حقوق کیفری، تعاریف متعددی را از منظر نظریه پردازان (دکترین) و قانون گذاران ملی - منطقه ای مورد خواستگاه قرار داده است؛ ولی با وجود گذشت چندین دهه از مطرح شدن جدی این مفهوم، هنوز هیچ سند بین المللی - منطقه ای به تعریف مشخصی از این جرم نرسیده است. تحقیقات یکی از حقوق دانان در مورد جرم سازمان یافته حاکی از وجود ۱۷۰ تعریف مختلف در نوشتگان حقوقی در این زمینه است؛ هر یک از ارائه کنندگان تعریف، از یک یا چند جنبه به این موضوع نگریسته و تعریف خود را عرضه کرده اند؛ در بیشتر این تعاریف بر شاخص های ۱. دخالت یک گروه مجرمانه (به طور معمول ۳ نفر) ۲. با ساختار واحد و پیوسته و مستمر یا تشکیلاتی روشمند ۳. با هدف اصلی تحصیل سود مالی و منافع مادی و یا حتی قدرت سیاسی ۴. از طریق فعالیت های غیر قانونی شدید تاکید شده است و در واقع این ویژگیها جز عناصر الزامی جرم سازمان یافته می باشد یعنی هر جرمی برای سازمان یافته بودن باید دارای این اوصاف باشد (جوآنرمد، ۱۳۹۶، ص. ۱۴۸-۱۴۹) ویژگیهای دیگر نیز هست که از عناصر الزامی جرم سازمان یافته نمی باشند و جز ویژگیهای اختیاری محسوب می شود نظیر: توسل به افساد یا خشونت، تقسیم کار و سلسله مراتب، نظم شدید توأم با ضمانت های اجرایی شدید، سخت گیری در عضو گیری و تضمین وفاداری با ضمانت اجرای شدید و خوشن، نفوذ در ارکان حکومتی و تطهیر عوائد ناشی از جرم (سلیمی، ۱۳۹۱، ص. ۶۶). بنابراین با توجه به عناصر الزامی، مفهوم مشترک تعاریف را میتوان در این تعریف یافت: جرم سازمان یافته عبارت از فعالیت های غیر قانونی و هماهنگ گروهی منسجم از اشخاص است که با تبانی باهم و برای تحصیل منافع مادی و قدرت به ارتکاب مستمر مجرمانه شدید می پردازند و برای رسیدن به هدف از هر نوع ابزار مجرمانه نیز استفاده می کنند (شمس ناتری، ۱۳۸۰، ص. ۱۳). البته در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران طبق نظریات مشورتی اداره کل حقوقی قوه قضائیه مصوب ۱۳۹۲ این جرم را طبق تبصره یک ماده ۱۳۰ ق.م.ا می داند که در مطلب بعدی مورد بررسی قرار می گیرد.

ملاک سازمان یافتگی جرائم در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران

امروزه کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه جرایم سازمان یافته ی فراملی موسوم به پالرمو (مصوب ۲۰۰۰ م)، به عنوان سند اصلی مبارزه علیه جرایم سازمان یافته بشمار میرود؛ این کنوانسیون پنج عمل را مورد تصریح قرار داده و جرم انگاری آنها را از کشورها خواستار شده است که عبارتند از: ۱. ارتکاب جنایت شدید ۲. مشارکت در یک گروه جنایتکارانه سازمان یافته ۳. تطهیر منافع حاصل از ارتکاب جرم ۴. فساد مالی ۵. ممانعت از اجرای حق (معظمی، ۱۳۸۷، ص. ۹۴)؛ ولی جمهوری اسلامی ایران تا زمان حاضر از تصویب این کنوانسیون امتناع نموده است و علت آن عدم تامین منافع و مصالح ملی می باشد؛ ولی جرائم سازمان یافته در نظام حقوقی ایران با توجه به آماری که نگارنده در رساله^۱ خویش بدست آورده است: اینکه در بیش از ۱۰۰ سند رسمی از واژه ی صریح جرم سازمان یافته و جرائم گروهی (باندی گروهی، تشکیلاتی، دسته ای، جمعیت، فرقه) استفاده شده است و تدابیری برای مقابله با این جرائم اندیشیده است:

الف. مصوبات مجلس شورای اسلامی: ۲۷ سند

ب. مصوبات قوه مجریه: ۱۷ سند

^۱ راهکارهای مقابله با جرائم سازمان یافته از منظر فقه و حقوق و اندیشه امام خمینی ره

ج. مصوبات قوه قضائیه: ۴۵ سند

د. مصوبات مربوط به مجمع تشخیص مصلحت نظام: ۳ سند

ه. اسناد مربوط به اسناد بلند مدت و سیاست های کلی نظام: ۲ سند

و. منابع فقهی: حدودا ۱۰ مورد

از مجموع اسناد مربوطه نکات زیر استخراج شد:

الف: همگی اسناد مربوطه به جرم انگاری جرائم سازمان یافته نپرداخته بلکه به لحاظ جرم انگاری این جرائم، حدود ۱۳ مورد جزء جرایم مصرح با امکان سازمان یافتگی و حدود ۱۰ مورد جزء جرائم گروهی (جرائم سازمان یافته ی غیر مصرح) محسوب می شوند:

موارد مصرح و غیر مصرح با امکان سازمان یافتگی این جرم در قوانین ایران موارد زیر می باشد:

موارد مصرح با امکان سازمان یافتگی: قاچاق انسان (طبق ماده قانون قاچاق انسان مصوب ۱۳۸۳)، تامین مالی تروریسم (طبق ماده ۷ قانون مبارزه با تامین مالی تروریسم مصوب ۱۳۹۴) توهین به ادیان الهی و مذاهب اسلامی به قصد نفرت پراکنی (ماده ۴۹۹ مکرر الحاقی ۱۳۹۹ به قانون تعذیرات مصوب ۱۳۷۵) قاچاق اسلحه و مهمات (طبق ماده ۱۴ قانون مبارزه با قاچاق اسلحه و مهمات ۱۳۹۰)، پولشویی (طبق تبصره ۴ ماده ۹ این قانون). قاچاق کالا و ارز (طبق مواد ۲۸ و ۲۹ قانون مجازات قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ و اصلاحی ۱۳۹۴)، جرم رایانه ای (طبق ماده ۲۶ قانون جرائم رایانه ای مصوب ۱۳۸۸)، استفاده کنندگان غیر مجاز از آب، برق، تلفن، گاز.. (طبق تبصره ۱ ماده ۲ قانون مجازات استفاده کنندگان غیر مجاز از آب، برق، تلفن، گاز... مصوب ۱۳۹۶)، سردهستگی گروه مجرمانه سازمان یافته (مبارزه و افساد فی الارض و دیگر گروه های مجرمانه) (طبق ماده ۱۳۰ قانون مجازات اسلامی) آموزش و تبلیغ انحرافات دینی در قالب فرقه های کنترل ذهن (بند ۲ ماده ۵۰۰ مکرر الحاقی به قانون تعذیرات مصوب ۱۳۷۵)، تخریب تجهیزات سخت افزاری و نرم افزاری پایانه های فروشگاهی به قصد تقلب یا اخلال در نظام مالیاتی (طبق تبصره ۲ ماده ۲۳ قانون پایانه های فروشگاهی و سامانه مودیان مصوب ۱۳۹۸) (تقلب در تهیه آثار علمی (طبق تبصره ۴ ماده ۹ این آیین نامه)، قاچاق مواد مخدر (طبق مواد ۵، ۱۸ و ۴۵ قانون مواد مخدر مصوب ۱۳۷۶ با اصلاحات ۱۳۸۹ و ۱۳۹۶)

موارد غیر مصرح جرائم سازمان یافته (باندی گروهی، تشکیلاتی، دسته ای، شبکه ای، جمعیت، فرقه):

تشکیل یا اداره ی دسته یا جمعیت با هدف برهم زدن امنیت (ماده ۴۸۹ قانون تعذیرات مصوب ۱۳۷۵) کلاهبرداری ارتشا و اختلاس به صورت باندی (ماده ۴ قانون تشدید مجازات ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری)، اخلال گران در نظام اقتصادی به صورت باندی (موضوع ماده ۱۹ این قانون) تبانی برای ارتکاب جرائم علیه امنیت داخلی یا خارجی و اعراض نفوس و اموال (ماده ۶۱۰ و ۶۱۱ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲) اخلالگران در صنایع (موضوع ماده ۴ مصوب ۱۳۵۳)، بغی یا قیام مسلحانه علیه نظام اسلامی (ماده ۲۸۷ و ۲۸۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲)، جعل اسکناس به صورت باندی (ماده واحده قانون تشدید مجازات جاعلان اسکناس و وارد کنندگان، توزیع کنندگان و مصرف کنندگان اسکناس مجعول مصوب ۱۳۶۸)، خرابکاری در تاسیسات راه آهن (ماده ۴ قانون کیفر بزه های مندرج در ماده یک قانون مرقوم مصوب ۱۳۳۰) سرقت های گروهی (ماده ۶۵۴ و ۶۵۱ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲)، اخلال در صنایع نفت (ماده ۱۵ قانون راجع به مجازات اخلالگران در صنایع نفت مصوب ۱۳۳۶)، تخلفات مشمول تعذیرات حکومتی به صورت شبکه ای (ماده ۴۷ قانون تعذیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷)، تخلفات مربوط به اسناد سجلی و شناسنامه به صورت باندی (ماده ۱۶

قانون تخلفات، جرائم و مجازات های مربوط به اسناد سجلی و شناسنامه مصوب ۱۳۷۰)، تخلفات و جرائم مربوط به آزمون های سراسری (ماده ۸ قانون رسیدگی به تخلفات و جرائم در آزمون های سراسری مصوب ۱۳۸۴).

ب: با بررسی این جرائم ذکر این نکته ضروریست اینکه این جرائم ذاتاً سازمان یافته محسوب نمی شوند و ظاهراً امکان سازمان یافتگی آن مبتلابه و بیشتر می باشد و قانون گذار با توجه به اینکه جرائم مذکور بیشتر به صورت گروهی ارتکاب یافته شده می شود، بذل توجه بیشتری داشته و امکان سازمان یافتگی آن را مدنظر قرار داده است و گرنه ممکن است جرم مذکور توسط یک نفر نیز ارتکاب یافته شود؛ شاید بتوان بعضی جرائم مانند جرم بغی را ذاتاً سازمان یافته دانست زیرا امکان ارتکاب آن به صورت فردی ممکن نیست.

ج: نکته دیگر اینکه جرائم گروهی و باندى که به عنوان یکی از علل مشدده مجازات می باشد، امکان سازمان یافتگی آن به طور صریح مورد اشاره قانون گذار نگرفته است بلکه با توجه به قیودی نظیر گروهی یا باندى یا تشکیلاتی یا دسته یا جمعیت وتبانی و فرقه و ... که در این جرائم آمده است، واجد سازمان یافتگی در جرم می باشند. در اینکه این جرایم که با وصف گروهی بودن و عبارات مشابه آن، چرا سازمان یافته محسوب می شوند؟ باید گفت: در سال ۱۳۹۲ در قانون مجازات اسلامی در ماده ۱۳۰ این قانون فصلی تحت عنوان سردستگی گروه مجرمانه سازمان یافته مد نظر قانون گذار قرار گرفته و در تبصره ۱ به تعریف گروه مجرمانه پرداخته تا مفهوم مشخص تر و شفاف تری از جرائم سازمان یافته ارائه شود به طوریکه در نظریه مشورتی ۲۱۴۳/۹۲/۷ مصوب مورخه ۱۳۹۲/۱۱/۰۹ و نظر مشورتی ۲۰۰۰/۹۲/۷ مورخه ۱۵/۱۰/۱۳۹۲ اداره کل حقوقی قوه قضائیه مصوب ۱۵/۱۰/۱۳۹۲ آمده است: با عنایت به عبارت مندرج در عنوان فصل چهارم از بخش سوم ق.م.ا. ۱۳۹۲ و مقررات ماده ۱۳۰ آن و تعریف مقرر در تبصره یک این ماده میتوان گفت:

جرایم سازمان یافته جرایمی است که توسط گروه مجرمانه که عبارت است از گروه نسبتاً منسجم، متشکل از سه نفر یا بیشتر که برای ارتکاب جرم تشکیل می شود یا پس از تشکیل هدف آن برای ارتکاب جرم منحرف می گردد، ارتکاب می یابد. همچنین در نظر مشورتی ۲۱۱۷/۹۷/۷ مورخ ۲۸/۰۵/۱۳۹۸ اداره کل حقوقی قوه قضائیه مصوب ۲۸/۰۵/۱۳۹۸ آمده است: گروه مجرمانه در تبصره ۱ ماده ۱۳ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ تعریف شده است و عبارت «سازمان یافته» وصف گروه مجرمانه می باشد و جرم سازمان یافته به فعالیت مجرمانه گروه سازمان یافته اطلاق می شود.

د: از اسناد بررسی شده برخی از اسناد مربوط به مصوبات بین دول ایران با کشور دیگر که به صورت قراردادهای دو جانبه یا چند جانبه می باشد که معاضدت های حقوقی بین کشور ایران با کشور یا کشورهای دیگر در راستای مقابله با جرائم سازمان یافته اتخاذ شده است که این روش های همکاری شامل انواع مبادله اطلاعات و تجربیات در زمینه پیشگیری و مقابله با جرائم سازمان یافته، مبادله کارشناسان و متخصصین، همکاریهای علمی و فنی، همکاری بین دفاتر اینترپل، فعالیت های کارآگاهی، کارگروه مشترک، حل و فصل اختلافات و ... می باشد.

معیارهای سازمان یافتگی جرائم در فقه اسلامی

هر چند در فقه اسلامی در هیچ یک از باب های فقهی با این عنوان خاص، جرم سازمان یافته مشاهده نمی شود، ولی صراحتاً در آثار برخی از علمای معاصر شیعه اصطلاح جرم سازمان یافته برای نخستین بار به وسیله آیت الله موسوی اردبیلی از فقهای معاصر در

کتابی با عنوان "فقه الحدود و التعزیرات" در فصلی به نام "الجرائم بشكل جماعی^۱ و تنظیمی" مد نظر قرار گرفته شده است؛ وی در کتاب فقه الحدود و تعزیرات در مبحث جرم سرقت، جرائم را به عادی و سازمان یافته تقسیم بندی کرده است؛ از نگاه ایشان جرائم گروهی و سازمان یافته به جرائمی گفته میشود که هر فرد از افراد گروه، وظیفه خاصی را برحسب تخصص و زیرکی اش بر عهده میگیرد، چنانکه در شبکه های تروریستی و سازمانهای جاسوسی وجود دارد و در حقیقت این شبکه به منزله ی زنجیره ی عظیمی است که تک تک اعضای آن به منزله یک حلقه از آن زنجیره است. (موسوی اردبیلی، ۱۴۲۷، ص. ۵۳)

برای جرم انگاری جرائم سازمان یافته در فقه اسلامی باید ابتدا ملاک سازمان یافتگی در جرائم سازمان یافته مشخص شود؛ می توان گفت در این زمینه اختلاف نظر وجود دارد:

۱. همان طور که بررسی شد برخی علاوه بر وصف گروهی بودن، ویژگیهای دیگر مانند مستمر بودن جرم و هدف مادی و فعالیت های نامشروع را نیز جزء عناصر الزامی جرائم سازمان یافته می دانند و در کنار این عناصر الزامی، ویژگیهای فرعی نیز مانند تقسیم کار و ... را نیز بر این جرائم بر می شمردند.

۲- برخی نیز معتقدند برای سازمان یافتگی در جرم مهمترین وصف جدایی ناپذیر این جرائم، همان وصف گروهی بودن این جرم می باشد که دیگر ویژگیهای آن را تحت الشعاع قرار می دهد و در واقع وصف گروهی بودن، ویژگیهای فرعی دیگر را نیز در خود ادغام کرده است، ویژگیهایی چون فعالیت غیرقانونی و تبانی و کسب منفعت مادی و ثروت نامشروع یا رسیدن به قدرت همراه با خشونت و امثال آن؛ زیرا وقتی که گفته می شود گروه جنایتکارانه سازمان یافته، تمام اوصاف و خصایص این گروه از جمله انگیزه نفع مادی یا مال، استمرار و تداوم زمانی، فعالیت گروه و دارای سه عضو یا بیشتر بودن را نیز شامل می شود (اسعدی، ۱۳۹۰، ص. ۲۱۵)؛ باید گفت قانون گذار ایران این نظر اخیر را اختیار کرده و ملاک سازمان یافتگی در جرم قرار داده است زیرا همان طور که بررسی شد طبق نظریه مشورتی اداره کل حقوقی قوه قضائیه مصوب ۱۳۹۲/۱۰/۱۵ آمده است: با عنایت به عبارت مندرج در عنوان فصل چهارم از بخش سوم ق.م.ا. ۱۳۹۲ و مقررات ماده ۱۳۰ آن و تعریف مقرر در تبصره یک این ماده می توان گفت جرایم سازمان یافته جرایمی است که توسط گروه مجرمانه که عبارت است از گروه نسبتاً منسجم، متشکل از سه نفر یا بیشتر که برای ارتکاب جرم تشکیل می شود یا پس از تشکیل هدف آن برای ارتکاب جرم منحرف می گردد، ارتکاب می یابد.

نظر نگارنده این هست که جرم انگاری جرایم سازمان یافته در فقه اسلامی طبق نظریه مشورتی قوه قضائیه ارجح می باشد؛ طبق این نظریه با توجه به تبصره یک ماده ۱۳۰ قانون مجازات اسلامی، معیار گروهی بودن جرم، به عنوان ملاک اصلی سازمان یافتگی در جرم شناخته می شود؛ البته می توان در صورتی که واجد ویژگیهای فرعی نظیر استمرار زمانی، هدف مادی، خشونت و فعالیت مجرمانه شدید، کسب ثروت و قدرت و تبانی و... باشد؛ به این ویژگیها نیز اشاره کرد؛ با توجه به یافته های نگارنده و تحقیقات صورت گرفته در مورد جرائم سازمان یافته از منظر فقه اسلامی، جرایم و حوادث زیر ملاک اصلی سازمان یافتگی در جرم یعنی گروهی بودن را دارا می باشند و علاوه بر آن به ویژگیهای فرعی سازمان یافتگی در این جرم نیز اشاره شده است: بغی و محاربه و فساد فی الارض و جاسوسی و ارتداد گروهی، اشاعه فحشاء، اعانت بر اثم، تبانی در شهادت، اکریاء یا دلایهای فاسد، جریان و حوادثی مانند توطئه افک(تهمت ناروا به یکی از همسران پیامبر اکرم (ص) توسط گروهی از منافقان و شایعه پراکنان)، جنگ های رده در زمان خلیفه اول، غارات معاویه یا اعمال ارتكابی سپاهیان معاویه علیه امام علی علیه السلام و یارانش، فتنه انگیزی یا جدایی افکنی منافقان علیه مسلمانان (سلیمانی، ۱۳۹۶، ص. ۳۴)، (غلامی، ۱۳۹۳، ص. ۱۶۶) (طاهرلو و دیگران، ۱۴۰۱، ص. ۹۱).

^۱ ... و آخری تكون الجرائم بشكل جماعی و تنظیمی، بحيث يكون على كل فرد من الأفراد وظيفة خاصة بحسب تخصصه و فطنته، كما يكون الأمر كذلك في الشبكات الإرهابية و العصابات التهريبية و التجسس، و في الحقيقة كانت الشبكة بمنزلة غلّ طويل ذات حلقات، و كل فرد من أفرادها بمنزلة حلقه من ذاك الغلّ

سازمان بافتگی جرائم در فقه اسلامی و آثار آن در ماهیت و میزان مجازات و تطبیق آن در حقوق موضوعه

در حقوق موضوعه همان گونه که بررسی شد در جرم انگاری جرائم سازمان یافته جرمی که به صورت گروهی ارتکاب یافته میشود، سازمان یافته تلقی می شود؛ چنانچه این در نظریه مشورتی ۲۱۴۳/۹۲/۷ مصوب مورخه ۱۳۹۲/۱۱/۰۹ و نظر مشورتی ۲۰۰۰/۹۲/۷ مورخه ۱۵/۱۰/۱۳۹۲ اداره کل حقوقی قوه قضائیه مصوب ۱۵/۱۰/۱۳۹۲ به این مطلب اشاره شده است و همچنین همانطور که گذشت، نکته قابل توجه در تحلیل این جرائم این بود که سازمان یافتگی جرم باعث تشدید مجازات مرتکبین این جرائم به میزان یک درجه می گردد؛ نظیر جرم تامین مالی تروریسم که چنانچه این جرم به نحو سردستگی، سازمان دهی، هدایت دو یا چند شخص، اعم از اینکه عمل آنان مباشرت یا معاونت در جرم باشد یا به نحو سازمان یافته باشد از علل مشدده مجازات محسوب می شود و مرتکب مشمول ماده ۱۳۰ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲ می شود (عظیم زاده، ۱۴۰۰، ص.۳۱۷). اما سوالی مهمی که نیاز به بررسی دارد اینکه آیا این موارد در فقه اسلامی نیز قابل تطبیق می باشد یا خیر؟ در واقع هرچند در جرم انگاری جرائم سازمان یافته در فقه اسلامی همانند حقوق موضوعه، معیار و ملاک گروهی بودن مد نظر قرار گرفته شده است ولی آیا در فقه اسلامی نیز همانند حقوق موضوعه ارتکاب جرم سازمان یافته سبب تشدید مجازات می گردد؟

در پاسخ باید گفت: در فقه اسلامی برخی عوامل باعث تشدید مجازات می شود نظیر اینکه: جرم در زمان یا مکان مقدس ارتکاب یافته شود؛ همچنین تکرار جرم باعث تشدید مجازات می گردد به عنوان مثال: امام خمینی ره می فرماید کسی که در ماه رمضان و یا در مکان مقدس مثل مسجد زنا کند علاوه بر حد زنا، نذیر نیز می گردد و یا اینکه حد سارق در بار اول قطع ۴ انگشت می باشد و در صورت تکرار مجازات تشدید میگردد، بطوریکه در بار دوم و سوم مجازات شدیدتر و حتی در بار چهارم حکم قتل آن داده میشود (سلیمی، ۱۳۹۱، ص.۲۸۲-۲۸۳). در کنار این مواردی که از علل مشدده ی مجازات در فقه اسلامی محسوب می شوند، برخی از فقهای معاصر (آیت الله موسوی اردبیلی ره) نیز معتقدند در فقه اسلامی سازمان یافتگی باعث تشدید مجازات می گردد؛ توضیح اینکه از مواردی که سازمان یافتگی موجب تغییر در عنوان جرم می شود و به دنبال آن مجازات شدیدتر می شود، آن است که جرمی که به صورت سازمان یافته و گروهی واقع می شود سبب تشدید مجازات مرتکبین آن جرم میشود؛ در واقع افرادی که در عملیات اجرایی جرم دخالت نداشته، ولی جزء اعضای گروه بوده و به عنوان معاون یا معاونان و کمک کننده در جرم بوده اند را به عنوان مشارکت در جرم تلقی کرده و مجازات شراکت در جرم را شامل همه اعضاء و گروه میداند؛ آیت الله موسوی اردبیلی که از مراجع تقلید ایرانی شیعه و عالی ترین مقام قضایی ایران در سالهای بین ۱۳۶۰ تا ۱۳۶۸ بودند، معتقدند: اگر جرمی به صورت فردی و غیرگروهی انجام شود اگر همان جرم به شکل گروهی و سازمان یافته صورت گیرد، در این صورت مجازات اعضاء و گروه همانند مجازات مباشر در جرم است؛ به تعبیر دیگر، همه افراد شریک در جرم قلمداد میشوند و مجازات تشدید میشود؛ ایشان در بحث محاربه قائل به این نظرند: که اگر جرم محاربه به صورت گروهی و سازمان یافته محقق شود، رده و طلیع که در عناصر و رفتار مجرمانه به طور دقیق دخیل نیستند، به عنوان شریک در جرم و محارب محسوب و اشد مجازات جاری می شود (سلیمانی و دیگران، ۱۳۹۶، ص. ۲۹) بنابراین، با اینکه رده و طلیع شریک در جرم محاربه نبوده و بلکه به عنوان معاونان در جرم تلقی می شوند، ولی به خاطر سازمان یافتگی در جرم، عنوان مجازات آنها تغییر و مشارکت در جرم تلقی قلمداد می شود و اشد مجازات یعنی مجازات محارب حکم داده می شود؛ ایشان این موضوع را در سرقت حدی نیز بیان کرده اند و معتقدند سرقت حدی که به صورت گروهی و سازمان یافته صورت می گیرد و یک نفر هتک حرز می کند و مال را می برد، در اینجا باید گفت که این هتک حرز متعلق به تمامی اعضاء و گروه بوده است، پس همه اعضاء محکوم به قطع عضو هستند، گر چه کسی مال را برده، هتک حرز نکرده باشد و یا آن کسی که هتک حرز کرده، مالی را نبرده باشد. در اینجا هم با وجود سازمان یافتگی در جرم سرقت حدی، همه اعضاء به عنوان مشارکت در جرم شناخته می شوند و تشدید مجازات یعنی قطع جاری می شود. بنابراین بر اساس این دیدگاه، هر جرمی که به صورت سازمان یافته انجام بگیرد، همه

اعضاء به عنوان شریک در جرم قلمداد می شوند و مجازات مشارکت در آن جرم جاری می شود، هر چند که برخی اعضاء و گروه در آن به صورت دقیق مداخله نداشته باشند پس در این مورد، سازمان یافتگی و تشکیلاتی بودن جرم، عنوان مجرمانه را تغییر می دهد و به دنبال آن مجازات اشد می گردد. (سلیمانی و دیگران، ۱۳۹۶، ص. ۳۰) در ادامه تحقیق با توجه به اینکه جرائم سازمان یافته ای که در فقه اسلامی در تحقیقات گذشته مورد بررسی قرار گرفته اند نیازی به تکرار و بررسی مجدد نمی باشند و صرفاً به مطالعه موردی سازمان یافتگی جرائم در حکم محاربه که مورد پژوهش قرار نگرفته است، مورد کنکاش و پژوهش قرار می گیرد.

جرم محاربه و جرائم در حکم آن

برای بررسی جرائم در حکم محاربه ابتدا باید جرم محاربه مورد بازپژوهی قرار بگیرد تا ابعاد و زوایای جرائم در حکم محاربه مشخص گردد.

محاربه و ماهیت سازمان یافتگی آن در فقه اسلامی

محاربه مصدر باب مفاعله می باشد و ثلاثی مجرد آن، حرب می باشد. حرب به فتح «ر» به معنی سلب و غارت کردن و به سکون «ر» به معنای جنگیدن و نزاع و جمع آن حروب است (ولایی، ۱۳۹۱، ص. ۱۷۲). مستند فقهی محاربه آیه ۳۳ سوره مائده می باشد؛ تعریف مشهور فقها از محاربه کشیدن اسلحه برای ترساندن مردم است (حلی، ۱۴۰۸، ص. ۱۶۸)، (خویی، ۱۴۲۲، ص. ۳۸۵) برخی در تحقق محاربه علاوه بر به کار بردن سلاح و ترساندن مردم، فساد در زمین را نیز شرط تحقق محاربه می دانند (خمینی، ۱۴۲۵، ص. ۲۳۹)، (نجفی، ۱۴۰۴، ص. ۵۶۴)؛ فقهای اهل تسنن محاربان را قطع الطریق می دانند (سلیمانی و دیگران، ۱۳۹۶، ص. ۲۳) و نیز برخی از فقهای شیعه محاربان را قطع الطریق می دانند (طوسی، ۱۴۰۷، ص. ۳۵۷) طبق ملاک مربوط به سازمان یافتگی جرم مبنی بر گروهی بودن در جرم، وقتی که برای تحقق محاربه راهزنی و تسلط بر عابران ملاک باشد وقوع این عمل از سوی یک نفر ممکن نیست و باید افراد دارای شوکت و قدرت بوده و در قالب دسته و گروه عمل کنند، تا هم بتوانند دیگران را مورد حمله قرار دهند و اموالشان را غارت کنند و هم از خودشان دفاع کنند (غلامی، ۱۳۹۳، ص. ۱۵۴). همچنین ویژگیهای فرعی در جرم محاربه اینکه شاید بتوان گفت در موردی که راهزنی و تسلط بر عابران در جرم محاربه شرط است، استمرار فعالیت مجرمانه بطور قابل توجه وجود داشته باشد و بالاخره تحصیل سود مالی و مادی در جرم محاربه با ربایش و غارت اموال کاملاً مشهود است؛ با این اوصاف محاربه جرمی سازمان یافته محسوب می شود.

مقابله با محاربه در مذاهب اسلامی

با توجه به آیه محاربه^۱، مجازات محارب چهار نوع است ولی در کیفیت اجرای آن دو قول وجود دارد: قول اول این که امام مخیر است در عمل به هر یک از چهار مجازات: گردن زدن، به دار آویختن، قطع دست و پا بصورت مخالف و تبعید کردن؛ شیخ مفید و شیخ صدوق و دیلمی و علامه حلی قائل به تخییرند حتی گفته شده که بیشتر متأخرین قائل به تخییرند. قول دیگر قائل به ترتیب و تفصیل است یعنی بسته به نوع جرم یک یا چند مجازات از مجازات های موجود در آیه اعمال میشود فتوای شیخ طوسی، ابن زهره، ابن برآج، ابوصلاح حلبی، صاحب ریاض، صاحب جواهر و آیت الله خویی به ترتیب است (نجفی، ۱۴۰۴، ص. ۵۷۴-۵۷۳). قول ترتیب و تفصیل، اقسامی دارد: قسم اول: کشته می شود اگر فقط آدم کشته باشد، و اگر ولی دم، عفو کند، باز هم به عنوان «حد» نه قصاص، کشته می شود. ابوحنیفه و شافعی نیز معتقد به مجازات قتل هستند اما مالک معتقد به اختیار حاکم هست؛ قسم دوم: اگر مال اخذ کرد

^۱ آیه محاربه به طور خاص در آیات (۳۲-۳۳) سوره مائده قرآن مجید آمده است.

و آدم کشت، مال اخذ شده را برمی گردانند، دست و پایش را به خلاف قطع می کنند و آنگاه او را می کشند و به دارش می آویزند؛ از اهل تسنن شافعی و احمد و زیدیه و ابویوسف هنگام اخذ مال و قتل، قائل به قتل و صلب هستند ولی مالک می گوید حاکم اختیار دارد در اجرای حد قتل یا صلب و قتل؛ قسم سوّم: اگر تنها مال اخذ کرد، دست و پایش را به طور خلاف، قطع می کنند و تبعیدش هم می کنند، ابوحنیفه و شافعی و احمد و زیدیه قائل به قطع هستند و مالک معتقد است که مجازات با رعایت مصلحت عمومی براساس نظر حاکم تعیین می شود، لکن حاکم حق ندارد مجازات تبعید را اجرا کند؛ قسم چهارم: محارب اگر جرح و زخم وارد کرد و چیزی اخذ نکرد، به همان اندازه، قصاص و تبعید می شود. قسم پنجم: اگر سلاح و اسلحه به دست گرفت و فقط ایجاد خوف و رعب و وحشت نمود، فقط تبعید می شود ابوحنیفه و احمد قائل به تبعید هستند و شافعی و زیدیه قائل به تعزیر یا تبعید اما مالک معتقد است که حاکم مخیر در تعیین یکی از مجازات های چهارگانه براساس مصلحت است. (حلی (فاضل مقداد)، ۱۴۲۵، ص. ۳۵۲)، (ولایی، ۱۳۹۱، ص. ۱۷۹-۱۸۰) بنابراین معیار تشدید مجازات در جرائم سازمان یافته در مورد جرم محاربه کاملاً صدق می کند زیرا حکم قتل به عنوان اشدّ مجازات به عنوان یکی از مجازات های ۴ گانه ی محاربه می باشد.

مفاهیم مشابه یا در حکم محاربه بودن برخی جرائم در فقه اسلامی و ماهیت سازمان یافتگی آن

برخی اصطلاحات فقهی هست که می توان آنها را شبیه محاربه یا مربوط به محاربه و یا حتی در حکم محاربه محسوب کرد و در اینجا سازمان یافته بودن یا نبودن آنها و حکمشان مورد بررسی قرار می گیرد؛ نظیر سرقت گروهی و مفاهیم مشابه سرقت نظیر) استلاب، اختلاس، محتال، طرّار، مَبَّج، قَفّاف، طلیع و ردء یا خودداری اهل کتاب از جزیه دادن، خطبا و شاعران هجوکننده پیامبر اکرم ص به منظور تحریک کفار برای جنگ علیه مسلمانان.

سرقت گروهی و مفاهیم مشابه آن (مستلب، مختلس، طرّار، تَبَّاش، محتال، مَبَّج، منوّم و قَفّاف) و ماهیت سازمان یافتگی این جرائم

در سرقت اگر گروهی باشد و عنوان محارب بر آنها صدق کند حکم محارب را دارد و گرنه دارای احکامی که در کتاب امر به معروف و نهی از منکر به آن اشاره شده است، می باشد (خمینی، ۱۴۲۵، ص. ۲۴۱) آیت الله موسوی اردبیلی این موضوع را در بحث سرقت حدّی هم بیان کرده و معتقد است سرقت حدّی که به صورت گروهی و سازمان یافته صورت می گیرد و یک نفر هتک حرز می کند و مال را می برد، در اینجا باید گفت که این هتک حرز متعلّق به تمامی اعضاء و گروه بوده است، پس همه اعضاء محکوم به قطع عضو هستند، گرچه کسی که مال را برده، هتک حرز نکرده باشد و یا آن کسیکه هتک حرز کرده، مالی را نبرده باشد؛ در اینجا هم باوجود سازمان یافتگی در جرم سرقت حدّی، همه اعضاء به عنوان مشارکت در جرم شناخته می شوند و تشدید مجازات، یعنی قطع جاری می شود (موسوی اردبیلی، ۱۴۲۹، ص. ۵۳-۵۴) بر اساس این دیدگاه، هر جرمی که به صورت سازمان یافته انجام گیرد، همه اعضاء به عنوان شریک در جرم قلمداد می شوند و مجازات مشارکت در آن جرم جاری می شود، هرچند که برخی از اعضا و گروه در آن جرم به صورت دقیق مداخله نداشته باشند پس در این مورد، سازمان یافتگی و تشکیلاتی بودن جرم، عنوان مجرمانه را تغییر میدهد و به دنبال آن مجازات اشدّ می گردد؛ پس سرقت گروهی جرمی سازمان یافته است. برخی مفاهیم هر چند عمل ربودن را دارا می باشند ولی نباید با سرقت گروهی اشتباه گرفته شود ولی سازمان یافتگی آنرا باید بررسی کرد: مانند: طرّار، یعنی جیب بر یا جیب بری و یا مانند استلاب و اختلاس که یکی دیگر از شکل های دزدی است و غالباً در مکان های شلوغ و پرازدحام مانند بازار، صف های اتوبوس و داخل اتوبوس ها اتفاق می افتد. جیب بری به دو شکل ممکن است واقع شود: در یک شکل مجازات آن قطع دست است و آن در صورتی است که مرتکب از جیب داخل که حکم حرز را دارد، دزدی کند؛ در شکل دوم، مجازات آن تعزیر است و آن در صورتی خواهد بود که مرتکب از جیب ظاهر یا رو دزدی کنند؛ زیرا در این فرض جیب ظاهر، حکم حرز را ندارد تا مجازات آن قطع دست باشد. (مقدّس اردبیلی، ۱۴۱۶، ص. ۲۱۲)، در اینکه آیا طرّار سازمان یافته است یا نه؟ به دلیل گروهی نبودن سازمان یافته محسوب نمی شود؛

همچنین در مورد «مستلب» کسی که جهراً و قهراً اخذ مال می‌نماید و فرار می‌کند و در مورد مختلس، کسی که بدون به کارگیری اسلحه و بدون قهر، بلکه به صورت استلاب و اختلاس، مال را به طور آشکار در راه‌ها و جاده‌ها (از مردم) سلب می‌نماید؛ باید گفت حکم هر کدام به ترتیب: اینکه حد مستلب قطع نیست؛ مادام که محاربت محقق نشده باشد؛ و همچنین «مختلس» نیز محارب محسوب نمی‌شود و حد قطع بر وی جاری نمی‌شود و (حلی، ۱۴۱۰، ص. ۵۱۲) در هر صورت، همه فقها معتقدند که حکم مستلب و مختلس، قطع دست نمی‌باشد چون سارق بر آنان صادق نیست؛ پس حکم آن دو با وجود تفاوت معینی، تعزیر است. بنابراین چون عمل مجرمانه و مجازات مستلب و مختلس کیفر محاربه نبوده و نیز دارای شوکت و تشکیلات نمی‌باشند فلذا جرم سازمان یافته محسوب نمی‌شود؛ و نیز «محتال» که با تزویر در شهادت و کتابت سندها و پیغام آوردن و نامه‌های دروغ، اخذ مال غیر می‌نماید؛ و بر «مبّنج» که با خوراندن بنج، سلب عقل غیر می‌نماید و اخذ مال او می‌کند؛ و همچنین بر منوم کسی که بر کسی چیزی را می‌خوراند و به هر حيله کسی را می‌خواباند و سلب مالی می‌نماید (بهجت، ۱۴۲۶، ص. ۳۳۲) محارب نبوده و حد قطع جاری نیست بلکه در این موارد، استعاده مال و تعزیر رادع، ثابت است. همچنین قفّاف نیز صراف‌ی هست که با مهارت پول‌ها را در میان انگشتان پنهان می‌کند و می‌دزد اما قفّاف و مختلس باید ادب و زندانی شوند تا توبه کنند.^۱ پس محتال و مبّنج و منوم و قفّاف نیز همانند مختلس و مستلب محاربه نبوده و دارای تشکیلات و گروه نمی‌باشند فلذا سازمان یافته محسوب نمی‌شوند.

طلیع و رده در مذاهب اسلامی و ماهیت سازمان یافتگی آن

طلیع آن کسی است که مراقب قافله‌ها و مانند آنها است تا به رفقایش از قطع الطريق، خبر بدهد؛ و «رده» کسی است که برای ضبط اموال، معاونت و کمک می‌نماید. (خمینی، ۱۴۲۵، ج ۴، ص. ۲۳۹). همان طور که بررسی شد آیت الله موسوی اردبیلی در بحث محاربه معتقد بودند: در صورتیکه محاربه به صورت گروهی و سازمان یافته محقق شود، رده و طلیع که در عناصر و رفتار مجرمانه به طور دقیق دخیل نیستند، به عنوان شریک در جرم و محارب محسوب و اشدّ مجازات جاری می‌شود (سلیمانی و دیگران، ۱۳۹۶، ص. ۲۹) همچنین در کتاب التشریح الجنایی عبدالقادر عوده آمده است که از فقهای اهل سنت تنها مذهب شافعی معتقدند که طلیع و رده محارب شمرده نمی‌شود و فقط مستحق تعزیرند، اما حنفیه و مالکیه و حنابله و ظاهریه، محاربه را اعم از مباشرت و معاونت میدانند یعنی طلیع و رده را مشمول احکام محاربه می‌دانند. (ولایی، ۱۳۹۱، ص. ۱۷۵-۱۷۶) بنابراین این افراد نیز جزء مرتکبین جرم سازمان یافته محسوب می‌شوند. زیرا جرم به صورت گروهی واقع شده و همچنین فعالیت مجرمانه شدید آنها مستحق مجازات شدید می‌باشد.

خودداری اهل کتاب از پرداخت جزیه در مذاهب اسلامی و ماهیت سازمان یافتگی آن

مرحوم طبسی در کتاب زندان و تبعید در اسلام درباره ی اهل کتابی که جزیه نمی‌پردازند می‌آورد: از علمای اهل تسنن معتقدند اگر اهل کتاب از دادن جزیه خودداری کنند، زندانی می‌شوند، این نظر را ابویوسف از علماء اهل سنت در کتب الخراج آورده است و فقط او قائل به این نظر است؛ اما از نظر امامیه، اگر اهل کتاب جزیه نپردازند از جرگه ذمی خارج می‌شوند و به محارب می‌پیوندند؛ به‌ویژه در صورتی که شرط جزیه در ضمن عقد آمده باشد. پس حکم حبس در اینجا درست نیست. (طبسی، ۱۴۲۷، ص. ۸۲) در توضیح باید گفت صاحب جواهر می‌فرماید در صورت ناقضین عهد که جزیه نمی‌پردازند خونشان مباح هست و به قتل می‌رسند (نجفی، ۱۴۱۴، ص. ۲۶۷). و ابن ادریس حلی این اشخاص را در صورت نپرداختن جزیه کافر می‌داند و قتلشان را واجب میدانند و زنان و معتقد است فرزندانشان باید اسیر و امولشان به عنوان غنیمت گرفته می‌شود (حلی (ابن ادریس)، ۱۴۱۰، ص. ۶۰) زیرا از شرایط ذمی بودن پرداخت جزیه می‌باشد (محقق حلی، ۱۴۰۸، ص. ۳۲۹) و در صورت نپرداختن، نقض عهد شده و خونشان مباح می‌شود

^۱ الخراج: ابو یوسف (وفات ۱۸۲ هـ) دار المعرفه، بیروت.

پس طبق نظر امامیه می توان خودداری از جزیه ندادن اهل کتاب را به عنوان جرم در حکم محارب دانست که به صورت گروهی ارتکاب یافته می شود و همچنین اشد مجازات یعنی قتل برای مرتکبین آن پیش بینی شده است فلذا می توان سازمان یافتگی این جرم را پذیرفت.

دُعَاَرُ (اشرار ، فاسدان ، تبهاران)

در لسان العرب آمده: "الدُّعْرُ الذی لا خیر فیہ" یعنی دعر کسی هست که خیری در آن نیست. و نیز در جای دیگر آمده است: قال ابن شمیل: "دَعِرَ الرَّجُلُ دَعْرًا إِذَا كَانَ يَسْرِقُ وَيُزْنِي وَيُؤْذِي النَّاسَ" ابن شمیل گفته: یعنی هنگامی که مردی که دزدی کرده باشد و زنا کرده باشد و به مردم آزار رسانده باشد. و همچنین در حدیثی از امام علی علیه السلام آمده است: "فَأَيْنَ دُعَارٌ طَيِّءٌ، وَأَرَادَ بِهِمْ قُطَاعَ الطَّرِيقِ" که مراد راهزنان قبیله طئیء هستند (ابن منظور، ۱۴۱۴، ص. ۲۸۶). روایاتی از شیعه و سنی وارد شده که امیر المؤمنین علیه السلام، اشرار، گناهکاران و مفسدان را زندانی می کرد همچنان که غایه المأمول و سرخسی در مبسوط به همین فتوا داده اند و از فقیهان ما شیخ مفید متعرض افراد بدذات فاسد شده و همان حکم راهزنان و محاربان را در مورد اینان داده است. (طبسی، ۱۴۲۷، ص. ۲۱۴) با توجه به حکمی که از شیخ مفید نسبت به دغار آمده است، می توان گفت حکم دغار همان حکمی هست که در مورد محاربین آمده است: هرگاه مفسدان و ناپاکان در دار الاسلام بیرون بکشند و مال مردم را بگیرند، امام می تواند اینان را با شمشیر بکشد یا به دارشان بکشد تا بمیرند و یا می تواند دست و پایشان را مخالف یکدیگر ببرد و یا آنان را از آن شهر به جای دیگر تبعید نماید و بر ایشان کسی را بگمارد که آنان را از شهر دیگر براند به گونه ای که در هیچ شهری نتوانند استقرار پیدا کنند، به قدری باید این کار ادامه یابد تا آثار توبه و صلاح از اینان آشکار شود. اگر با سلاح کشیدن کسی را کشته باشند، واجب است یا با شمشیر کشته شوند و یا به صلیب کشیده شوند تا بمیرند و به هیچ وجه آنان را زنده نگذارند. (طبسی، ۱۴۲۷، ص. ۲۱۴-۲۱۶) فلذا جرم محاربه همان طور که گذشت گروهی بوده و سازمان یافته محسوب می شود و همچنین برای فعالیت مجرمانه شدید آنها مجازات شدید قتل نیز پیش بینی شده است فلذا اعمال ارتكابی دغار سازمان یافته محسوب میشود.

هجو کنندگان رسول خدا (ص) به منظور تحریک جنگ کفّار علیه مسلمانان و ماهیت سازمان یافتگی آن

در جنگهای صدر اسلام، شاعران و خطبای هجو کننده در اشعار و قصیده هایشان به بدگویی و ناسزا گویی علیه پیامبر اکرم (ص) و حتی زنان پیامبر اکرم (ص) و مسلمانان می پرداختند که باعث تحریک و تشویق کفّار و جنگ علیه مسلمانان میشود؛ افرادی چون ابوعفک یهودی، عصماء دختر مروان، کعب بن اشرف، ابن سنینّه، ابورافع یهودی، سلام بن حقیق یهودی که آنها جز محاربین محسوب شده و پیامبر اکرم (ص) دستور قتل آنها را صادر کرد؛ لازم به ذکر است که افراد این دسته همگی از نقض کنندگان پیمان و محاربین با اسلام و مسلمانان محسوب می شوند؛ پس قتل آنان صرفاً به خاطر کفر یا ارتداد فکری نبوده است، بلکه علاوه بر نقض عهد و پیمان، به خاطر شرکت در جنگی (هر چند بعضاً غیر علنی) با پیامبر و اسلام بوده است (نجف آبادی، ۱۴۲۹، ص. ۹۷-۱۰۱). این افراد به دلیل اینکه جز محاربین محسوب میشود و با توطئه و نیرنگ جز شرکای جنگ محسوب می شوند که باعث تحریک کفار و جنگ علیه اسلام و پیامبر اکرم (ص) و مسلمانان می شوند فلذا اقدام این افراد به صورت گروهی محسوب شده و همچنین مجازات مشارکت آنها در جنگ همان مجازات مباشرین جنگ (اشد مجازات یعنی قتل) می باشد فلذا اعمال ارتكابی هجو کنندگان مذکور سازمان یافته تلقی میشود.

نتیجه گیری

با وجود تعاریف متعدد از جرائم سازمان یافته، تاکنون هیچ سند ملی و بین المللی تعریف صریحی از جرائم سازمان یافته ارائه نداده است و تعاریف با توجه به ویژگیهای این نوع جرائم، ارائه می شود و همین تعاریف نیز از اختلاف نظرهای متعدد برخوردار هست؛ چنانچه بر این جرائم ویژگی و عناصر الزامی برمی شمردند و در کنار آن به ویژگیهای فرعی نیز اشاره می کنند اما برخی فقط ویژگی گروهی بودن را عنصر الزامی این نوع جرائم دانسته و معتقدند دیگر ویژگیها در عنصر گروهی بودن ادغام شده اند؛ باید اذعان کرد قانون گذار ایران نیز به ویژگی گروهی بودن جرائم سازمان یافته تاکید می کند و طبق نظریه مشورتی اداره کل قوه قضائیه آن را مربوط به تبصره ماده ۱۳۰ ق.م.ا می داند؛ با توجه به تحقیق جامع آماری نگارنده از جرم انگاری این جرائم، قانون گذار ایران بیشتر با امکان سازمان یافتگی جرائم که در صورت گروهی یا بانندی یا تشکیلاتی و... اشاره کرده و آلا ارتکاب فردی این جرائم نیز محتمل هست ولی معدود جرائمی هستند که ذاتاً سازمان یافته و گروهی محسوب شده و امکان ارتکاب آن به صورت فردی ممکن نیست نظیر جرم بغی. ملاک سازمان یافتگی جرم در فقه اسلامی نیز با توجه به ویژگیهای ضروری و الزامی و حتی اختیاری این جرائم تعیین می شود، از جمله این جرائم، محاربه می باشد که به نظر اهل تسنن و برخی اهل تشیع ارتکاب آن بدون داشتن تشکیلات و جمعیت امکان پذیر نیست و از مرتکبین این جرائم به قطع الطریق یاد میشود، با این وصف می توان گفت جرائمی را که در حکم محاربه هستند نیز از وصف سازمان یافتگی برخوردارند نظیر سرقت گروهی، طلیع و رء، خودداری اهل کتاب از پرداخت جزیه، اعمال ارتكابی دغار، شاعران هجو کننده رسول خدا (ص) و مسلمین به منظور تحریک جنگ کفار علیه مسلمانان. برای تطبیق معیارهای سازمان یافتگی در حقوق موضوعه با معیارهای سازمان یافتگی در فقه اسلامی می توان گفت همان گونه که در جرم انگاری جرائم سازمان یافته در حقوق موضوعه ملاک گروهی بودن مد نظر قانون می باشد در فقه اسلامی نیز معیار گروهی بودن مد نظر قرار داده میشود ولی این میزان تطبیق کفایت لازم را ندارد و باید دید آیا در میزان مجازات نیز تطابق لازم را داشته اند یا خیر؟ نتیجه اینکه همان گونه که در حقوق موضوعه سازمان یافتگی جرم از علل مشدده ی مجازات به میزان یک درجه می گردد در فقه اسلامی بر اساس دیدگاهی، سازمان یافتگی جرم باعث تشدید مجازات می گردد به طوریکه اعضاء مداخله در جرم سازمان یافته به عنوان شریک در جرم محسوب شده و باعث تشدید مجازات بر مباشر و شریک جرم می گردد.

پیشنهادات: با توجه با اینکه سازمان یافتگی جرائم در فقه اسلامی به موارد جرائم در حکم محاربه و حتی دیگر جرائمی در این پژوهش مورد اشاره قرار گرفت، محدود نمی شود، فلذا پیشنهاد می شود محققین ارجمند نسبت به غنی تر کردن جرم انگاری این جرائم در فقه اسلامی و حوادث صدر اسلامی و تاریخ تمدن اسلامی همّت گمارند و همچنین از آنجا که طبق اصل ۱۶۷ قانون اساسی و برخی از مواد قوانین حقوقی و کیفری در صورت سکوت، اجمال، نقص یا فقدان قانون و... قاضی دادگاه می تواند به منابع معتبر یا فتاوی اسلامی مراجعه کند لازم است جهت تنقیح قوانین و کار آمد سازی و به روز رسانی آنها مبانی و راهکارهای فقهی مقابله با این جرایم مورد مذاقه قرار بگیرد.

فهرست منابع

قرآن کریم

- ابن منظور، محمد بن مكرم. (۱۴۱۴ ق). لسان العرب. ج ۲، بیروت: دارالاحیاء التراث العربی
اسعدی، سیدحسن. (۱۳۹۰). جرایم سازمان یافته فراملی. تهران: نشر میزان.
بهجت، محمد تقی. (۱۴۲۶ ه ق). جامع المسائل. جلد ۵، قم: دفتر معظم له
جوانمرد، بهروز. (۱۳۹۶). جرایم سازمان یافته فراملی. جلد ۲، تهران، انتشارات جاودانه جنگل
حلی (ابن ادریس). محمد. (۱۴۱۰ ه ق). ابی جعفر. السرائر. چاپ اول، ۳ جلدی، قم: مؤسسه النشر الاسلامی
حلی، محقق، نجم الدین. (۱۴۰۸ ه ق). شرائع الإسلام فی مسائل الحلال و الحرام. جلد ۱ و ۲، قم: مؤسسه اسماعیلیان
حلی، مقداد بن عبد الله سیوری. (۱۴۲۵ ه ق). كنز العرفان فی فقه القرآن. جلد ۲، قم: انتشارات مرتضوی
خویی، سید ابو القاسم موسوی. (۱۴۲۲ ه ق). مبانی تکملة المنهاج. جلد ۴۱، قم: مؤسسه إحياء آثار الإمام الخوئی ره
خمینی، سید روح الله موسوی (۱۴۲۵ ه ق). مترجم: اسلامی، علی، تحریر الوسیله. ۴ جلد، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به
جامعه مدرسین حوزه علمیه
سلیمانی، حمید؛ سلطانی، عباسعلی؛ فخلیمحمد تقی. (۱۳۹۶). تحلیل جرم سازمان یافته از دریچه فقه. فصل نامه جستارهای فقهی و
اصولی، دوره ۳، شماره ۴، صص ۲۳ و ۲۹ و ۳۴
سلیمی، صادق. (۱۳۹۱). جنایت سازمان یافته فراملی. تهران: انتشارات جنگل جاودانه.
شمس ناتری، محمد ابراهیم (۱۳۸۰). بررسی سیاست کیفری ایران در قبال جرایم سازمان یافته با رویکرد به حقوق جزای بین
المللی. رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس، ص ۱۳
طاهرلو؛ تیمور؛ عارف نیا، طیب، پهلوانی، فریبا. (۱۴۰۱). مقاله مبانی فقهی جنگ تحمیلی (به عنوان جرم سازمان یافته بغی) و راهکارهای
مقابله با آن از دیدگاه امام خمینی ره. فصل نامه دفاع مقدس، شماره (۳۱)، ص ۹۱
طبسی، نجم الدین. (۱۴۲۷). حقوق زندانی و موارد زندان در اسلام جلد ۱، قم: بوستان کتاب
طوسی، ابو جعفر محمد بن حسن، ۱۴۰۷ ه ق. الخلاف، جلد ۵ و ۶، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه
عظیم زاده، شادی. (۱۴۰۰). کمک حافظه حقوق جزای اختصاصی، جلد دوم، تهران: نشر دور اندیشان
غلامی، علی. (۱۳۹۳). سازمان یافتگی جرایم در آیینة فقه. فقه و مبانی حقوق اسلامی، سال ۴۷، شماره ۱، صص ۱۵۴ و ۱۶۶
موسوی اردبیلی، سید عبد الکریم. (۱۴۲۷ ه ق). فقه الحدود و التعزیرات. ۴ جلد، قم: مؤسسه النشر لجامعه المفید رحمه الله
معظمی، شهلا. (۱۳۸۷). جرایم سازمان یافته و راهکارهای جهانی مقابله با آن. تهران: نشر دادگستر
مقدّس اردبیلی، احمد. (۱۴۱۶ ه ق). مجمع الفائده و البرهان فی شرح ارشاد الأذهان. ج ۱۳، قم: مؤسسه نشر اسلامی
نجفی، صاحب الجواهر، محمدحسن. (۱۴۰۴ ه ق). جواهرالکلام فی شرح شرائع الإسلام. جلد ۲۱ و ۲۱، بیروت: دار إحياء التراث العربی
نجفآبادی، حسین علی منتظری. (۱۴۲۹ ه ق). حکومت دینی و حقوق انسان. قم: ارغوان دانش
ولایی، عیسی. (۱۳۹۱). جرایم و مجازات ها در اسلام. تهران: انتشارات مجد